

Ошурко С.І.

аспірант кафедри трудового навчання

Тернопільського національного педагогічного

університету імені Володимира Гнатюка

ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНЕ МИСТЕЦТВО І ЙОГО НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

У статті розкрито вплив декоративно-прикладного мистецтва на виховання підлітків. Охарактеризовано його класифікацію та функції. Розкрито педагогічні умови, які доцільно враховувати під час трудового навчання школярів засобами декоративно-прикладного мистецтва.

Influence of the decoratively applied art on education of teenagers are exposed in the article. His classification and functions is described. Pedagogical terms which it is expedient to take into account during the labour studies of schoolboys by facilities of the decoratively applied art are exposed.

На сучасному етапі розвитку нашої держави актуальною залишається проблема збереження та примноження культурної спадщини українського народу. Пам'ятками народної культури, носіями традицій попередніх поколінь є твори декоративно-прикладного мистецтва.

Декоративно-прикладне мистецтво одна із найбільш розвинутих галузей творчості, твори якого відомі, близькі та зрозумілі усім верствам населення.

Окремі питання декоративно-прикладного мистецтва неодноразово знаходили своє відображення у працях науковців, зокрема Є. Антонович, К. Духанін, обґрунтували підходи до класифікації видів декоративно-прикладного мистецтва; Р. Захарчук-Чугай, М. Каган, О. Рудницька охарактеризували функції декоративно-прикладного мистецтва. Національно-патріотичне виховання на традиціях українського народу розглядали у своїх працях багато сучасних педагогів, такі як Ю. Бондаренко, О. Вишневський, В. Довбищенко, Р. Захарченко, П. Ігнатенко, В. Каюков, О. Онищук, С. Павх, Б. Ступарик, О. Ярмоленко та ін.

Про могутній психолого-педагогічний і виховний потенціал народних художніх ремесел, їхній просвітницький та культурний вплив на особистість свідчать дослідження О. Єнтіс, Н. Кузан, Т. Мацейків, В. Мусієнка, В. Радкевич, Л. Савки, С. Чебоненка та ін.

Метою написання статті є висвітлення впливу декоративно-прикладного мистецтва на виховання підлітків.

Народне декоративно-прикладне мистецтво є невичерпним джерелом культури народу, яка має унікальні можливості впливу на особистість та формування в неї національного світогляду, характеру, духовності. Для народного декоративно-прикладного мистецтва притаманна особлива якість представляти собою споконвічні прагнення українського етносу, разом з тим і багатоетнічну загальнолюдську систему культури.

Існують різні підходи до класифікації видів декоративно-прикладного мистецтва. Наприклад, К. Духанін класифікує цей вид мистецтва наступним чином: кераміка (теракота, майоліка, фаянс, порцеляна); скло (художній посуд, вази, будівельні деталі, мозаїка); художнє різьблення (деревини, каменю, кістки, пластмаси); художні вироби з металу (побутові речі, ювелірні вироби, настільна скульптура, архітектурні деталі, освітлювальні вироби тощо); меблі; текстиль (набивні і декоративні тканини, килими, шпалери, оксамит, вишивка, мереживо); іграшки. Є. Антонович, залежно від технік і технологій художньої обробки матеріалів, диференціює декоративно-прикладне мистецтво за певними домінуючими виражальними ознаками, а саме: поліхромна група (ткацтво, килимарство, вишивка, батик, вибійка, писанкарство, емалі, розпис); монохромна група (інкрустація, випалювання, чернь, гравіювання); пластична група (різьблення, тиснення, карбування, пластика малих форм); ажурно-силуетна група (ковальство і слюсарство, просічний метал, скань, мереживо, витинанки, ажурно-сюжетна пластика) [1, 27].

Декоративно-прикладне мистецтво як елемент суспільної й індивідуальної свідомості виконує певні функції. Однак дослідники не мають щодо них спільної думки. Так, О. Рудницька визначає п'ять функцій декоративно-прикладного мистецтва: святкову, зокрема у культурі одягу; утилітарну, за якою вироби народного мистецтва використовуються як необхідні предмети; комунікативну, що набуває особливого значення у міжнародних контактах; сувенірну, поширену внаслідок туризму і культурних зв'язків з країнами світу; естетичну, яка охоплює всі попередні і виступає необхідною умовою їхнього виявлення [9, 179]. Дві функції творів декоративно-прикладного мистецтва М. Каган визначає у праці «Про

прикладне мистецтво»: життєво-важливу або утилітарну та художньо-естетичну [6]. Р. Захарчук-Чугай розглядає декоративно-прикладне мистецтво як важливу художню цінність, що «виконує пізнавальну, комунікаційну, естетичну та інші функції» [1, 24].

За свідченням Р. Захарчук-Чугай, декоративно-прикладне мистецтво – складне, багатогранне явище, що «розвивається в історичній послідовності як колективна художня діяльність та існує на основі спадковості традицій, локальних і загальних законів, що передаються з покоління в покоління, збагачуючись новими елементами» [1, 22].

Декоративно-прикладне мистецтво завжди було і залишається важливою частиною життя народу, виконуючи у побуті біфункційну роль – розважально-компенсаторну (як засіб психологічної розрядки при постійній напруженості в праці) та морально-естетичну, виховну у структурі духовних потреб людей [2].

Функціональне призначення декоративно-прикладного мистецтва досить точно визначив один з його дослідників В. Воронов: «Не виділяючи з мірного плину буденних днів, мудро розподіляючи свої дарунки на всі грані, сторони і кути побуту, з великою простотою і неослабною силою випромінюється це мистецтво з надр народного духу і рівномірно висвітлює весь людський побут» [2, 38]. Цю своєрідну функцію безпосереднього впровадження у народний побут декоративно-прикладне мистецтво виконує завдяки образно-символічному відображенню природних об'єктів, предметів матеріального побуту людей, виражаючи в символах найбільш істотні сторони естетичних властивостей: симетрії, ритмічності, гармонії форм як об'єктивних передумов естетичного ставлення до дійсності. Це сприяє мимовільному, постійному розвитку творчої фантазії, виражаючи прагнення до ідеальних форм, гармонізуючи відносини матеріально-практичної і духовної діяльності. У цьому виражається важливе призначення декоративно-прикладного мистецтва: розвивати духовну культуру, і, насамперед, естетичні смаки.

У різноманітній соціальній діяльності функції виховних традицій українського народу, систематизовані за сферою впливу, і які передаються соціальними цінностями, реалізуються, насамперед, у виховному процесі [4].

Пошук нових підходів до виховання підлітків з використанням трудових традицій і звичаїв українського народу може бути результативним лише за умови врахування досягнень сучасної педагогічної науки, гармонійно поєднаних із здобутками народної педагогіки.

Культура українського народу, його традиції, звичаї та обряди, декоративно-прикладне мистецтво складають національні цінності.

Використання національних цінностей в навчально-виховному процесі сприяє формуванню в учнів відповідних рис характеру і вдачі, національних якостей, в тому числі громадянських і патріотичних, менталітету. Це дає змогу пізнати витоки своєї духовності, зрозуміти власний родовід, що є складовою частиною історичного розвитку народу, правильно розв'язувати актуальні проблеми сьогодення, збагачувати майбутнє свого народу і загальнолюдської цивілізації.

Практично залучаючись до традицій, звичаїв, обрядів, декоративно-прикладного мистецтва, учнівська молодь вбирає в себе їхній філософський, моральний, психологічний та естетичний зміст, поступово розширюючи і зміцнюючи зв'язок з рідним народом.

Під впливом української національної культури у молодого покоління формуються вміння осмислювати історію, культуру, традиції, моральні цінності свого народу і давати їм правильну об'єктивну оцінку, віра в свій культурно-духовний потенціал. Адже національна культура і її важливий складник – декоративно-прикладне мистецтво здатна на самовідтворення й самозбереження, розкриває самобутні, неповторні риси своєї нації [5, 13].

Декоративно-прикладне мистецтво виступає одним із джерел, яке дозволяє зрозуміти особливості національно-патріотичного виховання, збагнути особливості сприйняття та осмислення своєрідності свого буття. Воно відзначається багатством художніх засобів, за допомогою яких втілюються певні ідеї відродження об'єктивного життя народу. Декоративно-прикладне мистецтво є вищою формою естетичних смаків, художніх оцінок, уявлень, поглядів та ідей, які стихійно склалися в народному середовищі на рівні буденної свідомості, масової психології.

Народне мистецтво виступає універсальним засобом уявлення та тлумачення митцем усьому суспільству реальностей світу, подій, явищ, відносин та життєдіяльності людства, перетворення зовнішніх культурних сенсів людства у духовний світ особистості. Народне мистецтво включає в себе уявлення і знання про національну спільність, історичне минуле і сучасне, історичний розвиток матеріальної і духовної культури.

Мистецтво через сприймання й почуття відображає глибину душі, переживання і пристрасті. Воно є основним чинником впливу на людину, її світогляд та формування духовних цінностей. Мистецтво спонукає молоде покоління до діяльності, впливає на мислення, волю особистості, підносить людину до досконалості, гармонії з суспільством.

Декоративно-прикладне мистецтво є невід'ємною частиною всього народного мистецтва, яке своїм естетичним потенціалом, образним характером постійно впливає на духовний світ підлітка, його настроїв, ставлення особистості до навколишнього середовища, художньо й естетично формує її матеріальне становище. Декоративно-прикладне мистецтво здатне пробудити і хоча б частково реалізувати творчий потенціал, який закладений в кожній особистості [3].

Декоративно-прикладне мистецтво невіддільне від матеріальної культури, тісно пов'язане з відповідним побутовим укладом, його місцевими етнічними й національними особливостями, з соціально-груповими і класовими відмінностями. Декоративно-прикладне мистецтво є показником духовного багатства народу, його рівня культури, творчого потенціалу.

З раннього дитинства декоративно-прикладне мистецтво є невід'ємною частиною життя українця. Воно органічно і ненав'язливо входить в наш побут, створює те навколишнє предметно-просторове середовище, в якому проходить все наше життя. Твори декоративно-прикладного мистецтва, народжені почуттям, розумом, волею та творчістю народних майстрів, є предметами побуту, одягу, архітектури.

У ХХІ столітті ставлення до значущості декоративно-прикладного мистецтва і застосування його в загальноосвітніх закладах характеризується неоднозначністю і обумовлюється соціально-політичними умовами.

Нині актуальність використання декоративно-прикладного мистецтва в педагогічній практиці не викликає сумніву, адже у більшості загальноосвітніх навчальних закладів займаються цим видом творчості. На сучасному етапі у змістовому компоненті української національної школи елементи декоративно-прикладного мистецтва використовуються на заняттях з народознавства, образотворчого мистецтва, музики, трудового навчання, рідше – на уроках із навчальних предметів інших освітніх галузей, а також у позаурочній діяльності.

Активне використання народних промислів на уроках трудового навчання відкриває широкі перспективи підвищення ефективності навчально-виховного процесу. Спілкування учнів з творами народного мистецтва, їхня участь у самому процесі виготовлення корисних і потрібних речей відіграє суттєву роль для загального художнього розвитку дітей.

Трудове навчання школярів засобами народного мистецтва буде ефективнішим, якщо враховувати такі педагогічні умови [8]:

- оптимальне використання в навчально-виховному процесі різноманітних засобів навчання;
- оптимальне поєднання на кожному занятті форм і методів навчання;
- врахування вікових потреб та інтересів учнів;
- створення відповідного емоційно-естетичного і предметного середовища та відповідної матеріально-технічної бази;
- цілеспрямоване використання у виховній роботі сукупності масових заходів, які створюють ефект взаєморозуміння і співчуття, атмосферу радості.

Оволодіння учнями великим діапазоном різновидів декоративного мистецтва дасть їм можливість усвідомити зміст естетичних категорій. У декоративній діяльності учні знайомляться з художнім образом, змістом, композицією, зображально-виражальними засобами, різними жанрами. Використання всього комплексу декоративного мистецтва в навчально-виховному процесі сприяє розвитку пізнавальних сил школярів, їхніх інтелектуальних і творчих здібностей.

Ефективність уроків, пов'язаних із вивченням декоративного мистецтва набуває важливого значення в становленні особистості, у розвитку самостійної творчої манери та оригінальності творчої діяльності. Пізнавши виражальні можливості матеріалу, а також засоби зображення і техніки, учень прагне творчо трактувати і втілювати свій задум. Цьому сприяє емоційне, естетичне сприйняття навколишньої дійсності і творів декоративного мистецтва, які розвивають схильність до творчої діяльності [7].

Сьогодні ми долучаємо школярів до історичної спадщини українського народу, до її прадавньої культури, до мистецтва. Декоративно-прикладна творчість на уроках трудового навчання є тим могутнім джерелом, яке наповнює дитячі душі українською минувиною, українськими народними традиціями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович Є.А. Декоративно-прикладне мистецтво: Навч. посіб. / Захарчук-Чугай Р.В., Станкевич М.Є. – Львів: Світ, 1993. – 272 с.
2. Воронов В.С. О крестьянском искусстве: Избр. труды / Воронов В.С. – М.: Сов. художник, 1972. – 349 с.
3. Гевко О. І. Національно-патріотичне виховання студентів вищих педагогічних закладів засобами декоративно-ужиткового мистецтва: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Гевко Оксана Іванівна. – К., 2003. – 210 с.
4. Дейкун Д.І. Як змінюється світ освіти / Д.І. Дейкун // Радянська школа. – 1991. – № 7. – С. 3–4.
5. Дем'яненко Т. Д. Народознавство в школі: досвід, проблеми, пошуки / Дем'яненко Т.Д. – К.: Освіта, 1993. – 80 с.
6. Каган М. Г. О прикладном искусстве / Каган М.Г. – Л.: Художник СССР, 1961. – 156 с.
7. Ковальов О. Декоративно-прикладне мистецтво в школі. 1–7 класи: Навчальний посібник / Олександр Ковальов. – Суми: Університетська книга, 2005. – 144 с.
8. Кузан Н.І. Виховання підлітків на традиціях народного декоративно-прикладного мистецтва західної України: Дис. канд. пед. наук.: 13.00.01 /

- Надія Іванівна Кузан. – К., 1998. – 162 с.
9. Українське мистецтво у полікультурному просторі: Навч. пос. За ред. Рудницької О. – К.: ЕксОб, 2000. – 208 с.